

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Алла РЕВТЬ « « червня 2026 р.

**ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ
КОНФЛІКТІВ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Бакалаврська робота
на здобуття кваліфікації – бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією
«Соціальна педагогіка»

Автор роботи: Микола МАРТУШКЕВИЧ

_____ *підпис*

**Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Мар'яна КЛИМ**

_____ *підпис*

Дрогобич, 2026

Анотація

У роботі розглядається діяльність соціального педагога з профілактики конфліктів в учнівському середовищі як важливий напрям соціально-педагогічної роботи в закладі загальної середньої освіти. Проаналізовано сутність поняття «конфлікт» та його основні види, що виникають у шкільному середовищі, зокрема міжособистісні, міжгрупові та педагогічні конфлікти. Окреслено причини їх виникнення, серед яких виділено соціально-психологічні особливості учнів, недоліки комунікації, вплив сімейного середовища та освітнього процесу.

Визначено роль соціального педагога у створенні безпечного освітнього середовища, формуванні навичок конструктивного спілкування та попередженні конфліктних ситуацій. Розкрито основні форми і методи профілактичної діяльності, зокрема тренінги, бесіди, медіацію, групову роботу та індивідуальне консультування.

Наголошено, що ефективна профілактика конфліктів сприяє гармонізації міжособистісних стосунків учнів, підвищенню рівня психологічного комфорту в школі та розвитку соціальної компетентності здобувачів освіти.

Resume

The paper examines the activities of a social pedagogue in preventing conflicts in the student environment as an important area of socio-pedagogical work in general secondary education institutions. The essence of the concept of “conflict” and its main types that occur in the school environment are analyzed, including interpersonal, intergroup, and pedagogical conflicts. The causes of their occurrence are outlined, among which socio-psychological characteristics of students, communication difficulties, family environment, and features of the educational process are highlighted.

The role of the social pedagogue in creating a safe educational environment, developing constructive communication skills, and preventing conflict situations is defined. The main forms and methods of preventive activity are described, including trainings, discussions, mediation, group work, and individual counseling.

It is emphasized that effective conflict prevention contributes to the harmonization of interpersonal relationships among students, increases the level of psychological comfort at school, and promotes the development of students’ social competence.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ	9
1.1. Поняття, причини та типи конфліктів в учнівському середовищі.....	9
1.2. Завдання та зміст соціально-педагогічної профілактики конфліктів серед учнів у закладах освіти.....	13
РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ З ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ	19
2.1. Діагностика конфліктності та особливостей міжособистісної взаємодії учнів у шкільному середовищі.....	19
2.2. Розробка та реалізація профілактично-корекційної програми соціального педагога з попередження конфліктів в учнівському середовищі.....	31
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Конфліктні ситуації є доволі поширеним явищем як у процесі взаємин між людьми так і загалом з різними сферами життя. У шкільному середовищі така ймовірність значно збільшується, що обумовлено тим, що шкільні класи й школа загалом поєднують у собі учнів з різними поглядами на життя, з різним ступенем вихованості й характерами. Взаємодія проводиться постійно (батьки, педагоги, учні), що спричиняє умови, в яких навіть незначна ситуація, може перерости у більш серйозний конфлікт. Через це перед школою стоїть завдання знизити ризик конфліктної ситуації. Цьому будуть сприяти цілеспрямована й системна увага зі сторони відповідних фахівців.

Саме тому наукові дослідження приділяють значну увагу вивченні процесів пом'якшенні конфліктних ситуацій. Освітня сфера докладає великих зусиль для запобігання виникненню або загостренню проявів агресії. Одним із них є схильність дітей провокувати, підтримувати або розвивати конфліктні ситуації, які потенційно можуть перерости у конфлікти.

Робота соціального педагога у профілактиці конфліктів в шкільному середовищі є ключовим фактором формування гармонійних соціальних стосунків та запобігання загострення конфлікту. Соціальний педагог виконує функції координатора взаємодії між учнями, педагогічним колективом і сім'єю, виявляє потенційно конфліктні ситуації, аналізує їх причини та сприяє розвитку у дітей навичок конструктивного спілкування, емпатії та відповідальності. Використання комплексного підходу, який включає індивідуальні бесіди, тренінги, групові заняття та педагогічні консультації, дозволяє соціальному педагогу ефективно знижувати рівень агресивності, формувати позитивний морально-етичний клімат у колективі та забезпечувати безпечне і сприятливе середовище для навчання і розвитку учнів.

Дослідженням питань походження конфлікту, його природи та особливостей протікання досліджували численні науковці, серед яких Т. Парсон, К. Лоренц, Ч. Дарвін та ін. Особливості конфліктної поведінки учнів вивчали психологи Л. Долинська, Л. Виготський, В. Зацепіна, А. Н. Гаркавенко. Теоретичні аспекти соціально-педагогічного підходу до конфліктної поведінки учнів розробляли О. Беспалько, В. Ролінський, Н. Заверико, І. Гайдамашко. Причинно-наслідкові фактори проявів конфліктної поведінки в учнів досліджували М. Рибаківа, І. Сопівник, Т. Дуткевич, Н. Білик та інші.

Питання суті конфлікту, його класифікації та особливостей розвитку в різні періоди розглядали Л. Волченко, М. Берегова, Т. Іванова. Проте проблема конфліктів в учнівському середовищі залишається актуальною, що зумовлює необхідність пошуку нових шляхів її подолання. Тому обрана тема дослідження - «Діяльність соціального педагога з профілактики конфліктів в учнівському середовищі» - є актуальною.

Мета роботи: на основі результатів емпіричного дослідження створити та реалізувати програму соціально-педагогічної профілактики конфліктів серед учнів в освітньому середовищі.

Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання:

- Визначити суть поняття «конфлікт» та розкрити особливості його причин та проявів у шкільному середовищі.
- Проаналізувати зміст соціально-педагогічної профілактики конфліктів учнів.
- Експериментально дослідити рівень схильності учнів до конфліктів та конфліктної поведінки.
- Розробити та реалізувати програму профілактики конфліктів.

Об'єкт дослідження – процес виникнення та профілактики конфліктів учнівському середовищі.

Предмет дослідження – запровадження програми профілактики та вдосконалення конфліктної поведінки учнів.

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний аналіз, вивчення психолого-педагогічної літератури, синтез та узагальнення матеріалів, анкетування, тестування, спостереження, метод констатуючого експерименту.

Теоретична значущість роботи полягає в аналізі діяльності соціального педагога щодо запобігання конфліктам в учнівському середовищі, формуванні навичок конструктивного спілкування та відповідальної поведінки, а також активізації участі батьків у виховному процесі та масових заходах.

Практичне значення роботи полягає у аналізі методик та визначенні напрямів соціально-педагогічної роботи щодо профілактики конфліктів у школі, розробці програм і рекомендацій для педагогів та батьків.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ

1.1. Поняття, причини та типи конфліктів в учнівському середовищі.

Шкільне середовище важкою системою взаємодій, яка поєднує різні погляди, моделі поведінки й інтереси як учнів так і педагогів. Між учасниками навчального середовища нерідко виникають різні суперечності, які без необхідних навичок можуть перерости у конфліктні ситуації.

Воно є складною соціально-педагогічною системою з численними вертикальними та горизонтальними зв'язками між учнями, батьками та педагогами. Завдяки дотриманню як офіційних правил, так і неписаних норм поведінки ці взаємозв'язки підтримуються. Шкільне середовище іноді зазнає збоїв, що проявляються у конфліктах між учнями, які потребують ефективного та своєчасного втручання соціального педагога.

У шкільному середовищі соціальний педагог приймає роль посередника у конфліктних ситуаціях, надаючи допомогу учням з розумінням наслідків власної поведінки та формуванні відповідальності за власні дії у взаєминах з педагогами, батьками та однолітками. Соціально-педагогічний підхід визначає розвиток відповідальності у дітей та розуміння ними свого ж обов'язку з дотримання відповідних норм свого колективу, конструктивно вирішувати конфлікти, що в свою чергу допомагає формуванню безпечного та належних умов соціально-психологічного клімату [13].

Тлумачення поняття «конфлікт» варто розглянути з точки зору соціологічних наук, зокрема, конфліктології. Конфлікт - зіткнення протилежних інтересів, поглядів, оцінок, цінностей. Ці протиріччя виникають між людьми чи колективами у процесі спілкування, їхньої

спільної діяльності через непорозуміння або протилежність інтересів, відсутність згоди між двома та більше сторонами і пов'язані з гострими негативними емоційними переживаннями» [17]. Окрім соціології, конфлікт розглядають з точки зору медицини, фізіології та філософії, військової, інженерної та економічної психології а також педагогіки. У педагогіці особливий інтерес викликають психологічні аспекти конфліктів та конфліктних ситуацій.

Американські науковці Д. Рубін та Д. Прут стверджують, що у фундаменті конфлікту лежить сприймання розбіжностей інтересів або переконання сторін у тому, що їхні прагнення не можна задовольнити одночасно однаковою мірою. До прикладу вчені-психологи Г. В. Ложкін та Н. І. Пов'якель звертають увагу на те, що у науковій літературі відсутнє не тільки цільне розуміння, ба більше існують ще й різні рівні прояву конфліктів, зокрема в буденному житті (суперечка, сварка, бійка), з погляду значення (суперечка, колізія, розбіжність). На сьогоднішній день науковці не дійшли до єдиної думки наслідків конфлікту(позитивної чи негативної). До прикладу деякі дослідники вважають що конфлікт – це негативне явище, яке тільки й робить, що призводить до руйнування, проте інші мають протилежну думку, що конфлікти – це є необхідний поштовх для системи і вона покращується й виходить на істотно новий рівень. А ще інші науковці вважають, що конфлікт що конфлікти можуть нести не тільки негативні наслідки, але й допомагають подальшому розвитку як і окремої особи, але й суспільства загалом. Але в кінці – кінців виділяють як негативну й позитивну роль конфліктів для суспільства. Тому конфлікти можна поділити на два типи: конструктивні та деструктивні.

Про конструктивні конфлікти акцентує увагу свою науковець Г. В. Жаворонкова, на її думку конструктивний конфлікт - це вид конфлікту, в якому протилежні сторони зосереджуються на переконливих аргументах, в

той час контролюючи свої емоційні вибухи логікою, поки хоча б одна з цих сторін може брати до уваги інтереси іншої на рівні із своїми ж інтересами, і готова шукати найбільш підходящий вихід із ситуації для обох. [9]. Основа конструктивних конфлікт полягає в тому, що різні сторони докладають максимально зусиль для взаєморозуміння, шукають головну причину конфлікту, шлях для його вирішення й після завершення ситуації вони можуть продовжувати комунікувати між собою, ба більше можливе подальше співробітництво.

А ознаками деструктивного конфлікту можна вважати: перехід «на особистості», що в свою чергу ніяк не вплине на вирішення конфлікту, поки упередженість до іншої сторони конфлікту зростає, відбувається посилення негативних емоцій. За словами Білик Н. М., під час цих конфліктів з'являються суперечності, що виникають між людьми, групами тощо, які рано чи пізно вирішуються. І часто правильний підхід у врегулюванні суперечки між опонентами призводить до нового якіснішого рівня спілкування [3].

Конфлікт може бути як негативним, так і позитивним проявом. Все залежить від того, як він проходить, чи тримають сторони конфлікту себе у суспільно прийнятих межах.

Якщо розвинути думку щодо типів конфліктів, то окрім їх поділу на деструктивні та конструктивні, існує ще кілька групувань, залежно від критерію, закладеного в основу групування. Наприклад, у соціальній педагогіці розглядають групування конфліктів за критерієм кількості учасників чи конфліктуючих сторін, тому виокремлюють такі конфлікти:

- внутрішньо особистісні;
- міжособистісні;
- особистісно-групові;
- міжгрупові.

У праці С.О. Гарькавець «Педагогічні конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення» є таке визначення педагогічного конфлікту: «Педагогічний конфлікт - це об'єктивне протиріччя та протидія, викликані невідповідністю наявного рівня індивідуально-психологічного розвитку та реальної навчально-виховної ситуації, що стали для учасників конфлікту певним соціально-психологічним бар'єром, подолання якого переводить суб'єктів конфліктної взаємодії на більш високий рівень особистісного розвитку»[11].

С.О. Гарькавець називає характеристику шести видів педагогічних конфліктів. Вона взяла сторони-учасники(ці) конфлікту чи конфліктної ситуації за основний критерій. Серед педагогічних конфліктів науковець виділяє наступні:

1. Педагог-дитина (учень);
2. Педагог- соціальна група (клас, група, інший дитячий колектив, батьки, педагогічний колектив);
3. Учень-учень;
4. Педагог-батько;
5. Педагог-педагог;
6. Педагог- адміністрація закладу освіти.

особливий інтерес викликає третій вид педагогічних конфліктів «Учень-учень». У цій роботі також розглянемо інші типи конфліктів, наприклад, учень-вулиця, учень-батьки. Але ці конфлікти не відносяться до педагогічних, за класифікацією С.О. Гарькавець, оскільки у педагогічному конфлікті обов'язково однією з сторін має бути педагог, окрім третього типу. Оскільки, у системі «учень-учень» конфлікт відбувається у межах навчального закладу між однолітками або ж молодшими чи старшими учнями, то він відноситься до педагогічних.

Розглядаючи іншу класифікацію педагогічних конфліктів, наприклад, авторів О.Н. Шахматова та І.А. Курочкина, то до педагогічних вони відносять і конфлікти у системі «батьки-батьки», «учень-батьки», «батьки-адміністратор» та інші, пояснюючи це тим, що ці взаємовідносини носять виховний характер.

Особливістю конфліктів в учнівському середовищі є те, що школярі часто не мають під собою достатнього підґрунтя, з погляду дорослих, але для учнів, у яких загострені відчуття емоційних переживань, ситуація виглядає інакше.

Неодноразово вони вступають у конфлікт через інтенсивне сприйняття ситуації та відчуття несправедливості чи справедливості. Ще однією з причин проявів конфліктної поведінки в учнівському середовищі є зміни у підходах до організації навчально-виховного процесу, адже до учнів починають пред'являти вищі вимоги та зростає навчальне навантаження. Наступною ланкою у цьому ланцюжку є підвищення вимог з боку батьків, оскільки навчатися треба більше і це потребує більших зусиль. Це також спричиняє появу конфліктних ситуацій, які потенційно можуть перерости у конфлікти.

Таким чином, кризові аспекти розвитку особистості в учнівському середовищі та недостатня увага з боку дорослих у школі й сім'ї можуть стати причиною формування конфліктної поведінки. Тому необхідність соціально-педагогічної профілактики та, за потреби, корекції конфліктної поведінки в учнівському середовищі є очевидною.

1.2. Завдання та зміст соціально-педагогічної профілактики конфліктів серед учнів у закладах освіти

Профілактика конфліктів у закладі освіти є одним з найважливіших напрямків діяльності, тому що, саме школа виступає фундаментальним середовищем для подальшої соціалізації дитини. А сама ефективність профілактичної роботи здебільшого залежить від узгоджених дій усіх учасників даного освітнього процесу, включно з психологічною службою, соціальним педагогом, класного керівника та педагогічного колективу загалом.

У самому контексті соціально-педагогічної роботи профілактика розглядається як система цілеспрямованих заходів, котрі спрямовані на випередження виникнення та подальшого загострення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі. Даний підхід передбачає не лише реагування на вже присутні проблеми, а й формування і покращення в учнів навичок обдуманого поведінки, відповідального ставлення до власних дій й вміння розв'язувати суперечності мирним шляхом.

Основними завданнями соціально-педагогічної профілактики є запобігання формуванню та проявам негативних ознак, рис чи явищ особистості, які можуть призвести до розвитку асоціальних установок, і це становить узагальнене формулювання її завдань. Зміст і завдання соціально-педагогічної профілактики відрізняються в залежності від рівня профілактики, на якому вона відбувається. Типовою є класифікація, в якій виділяють три види або рівні профілактики: первинну, вторинну і третинну.

Первинна соціально-педагогічна профілактика спрямована на використання передбачених заходів для запобігання виникненню негативних виявів у поведінці та формуванню негативних звичок особистості. Такі заходи мають комплексний характер та спрямовані на виховання особистості, стійкої до асоціальних впливів. Первинна соціально-педагогічна профілактика є комплексом заходів освітнього, соціально-психологічного, правового та медичного характеру, що спрямовані на

формування позитивних соціальних установок у учнів та запобігання виникненню конфліктів в учнівському середовищі.

Метою первинної профілактики є досягнення сталої відповідальної поведінки в суспільстві. Серед нормативних документів відзначається Концепція превентивного виховання дітей та молоді, яка визначає суть, мету, завдання, форми та методики превентивної (профілактичної) діяльності соціальних інституцій.

Вторинна соціально-педагогічна профілактика націлена на виявлення негативних ознак або проявів порушень на ранніх стадіях з метою профілактики їх подальшого утворення. На цьому етапі результативним буде застосування різних діагностичних методик, які допоможуть оцінити соціальну ситуацію розвитку. Особливості поведінки учня, якщо ця поведінка зумовлює шкоду соціуму або конкретним особам, а також якщо така поведінка свідчить про порушення цінностей та відсутність внутрішніх механізмів регуляції поведінки є показником необхідності вжиття заходів на рівні вторинної профілактики.

Третинна соціально-педагогічна профілактика орієнтована на виправлення наявних порушень у поведінці та емоційному стані з метою запобігання їхнього повторного виникнення та переходу цих порушень, наприклад, у важкість у вихованні чи у формування стійкої емоційної нестабільності, яка може спричинити підвищення рівня тривожності, агресивності та, відповідно, конфліктності. Згідно з твердженням О.В. Безпалько, "третинна профілактика спрямована на запобігання повторення негативних явищ у суспільстві та девіантної поведінки осіб, які раніше виявляли таку поведінку, а також на відновлення особистісного та соціального статусу цих осіб» [5].

Здійснюючи профілактику різних видів конфліктів, соціальний педагог реалізує профілактичну функцію своєї професійної діяльності, сутність якої полягає у:

- організації комплексу заходів з соціально-педагогічного оздоровлення дітей;
- розробці та впровадженні системи заходів для передбачення порушень у поведінці;
- сприянні формуванню морально-правової стійкості особистості.

До найбільш поширених використовуваних форм роботи, які повинен використовувати соціальний педагог, відносяться тренінг, індивідуальна консультація, робота з сім'єю, соціально-педагогічний проєкт, соціально-педагогічна реабілітація, групові заняття, та ін. Серед варіативності форм ми хочемо зупинити свою увагу на тренінгу, соціально-педагогічному проєкті та роботі з сім'єю.

У сучасних закладах освіти тренінги широко застосовуються, через те, що особливо вони показують дуже високу ефективність у запобіганні конфліктів. Існує багато різних готових тренінгів, але завдання соціального – педагога в тому, аби адаптувати ці тренінги під своїх учнів беручи до уваги особливості їхні.

Самі по собі тренінги мають на меті покращення навичок з вирішення конфліктних ситуацій та покращення соціальних вмінь. До головних завдань з таких тренінгів можна віднести наступне:

1. Розвиток адекватної поваги до себе, через те, що тренінги допомагають підліткам усвідомити свою власну цінність у середовищі.
2. Тренінги використовують для розвитку соціальної компетенції у дітей, вони допомагають їм опанувати навички з емпатії та вміння праці в команді

3. Набуття навичок, які сприяють ефективному вирішенню конфліктів, адже заняття, в першу чергу спрямовані на розвиток умінь, які допомагають керувати конфліктними ситуаціями й знаходити компроміси.
4. Вироблення позитивної атмосфери, оскільки данні заняття проходять з використанням різних технік з комунікації й включають індивідуальні, групові завдання.
5. Зменшення агресивних дій, оскільки під час цих тренінгів діти навчаються виражати свої ж емоції та покращують навички з розуміння почуття інших, що допомагає в подальшому запобігати можливим конфліктам.

Наступною формою з соціальної-педагогічної профілактики яку ми будем використовувати є соціально-педагогічний проєкт. Соціально-педагогічні проєкти – це цілеспрямовані заходи й програми, що проводяться у школах чи інших громадах й мають на меті розвитку підтримки дітей, соціальних умінь й попередження конфліктів і проявів агресії.

Участь у таких проєктах допомагає розвитку різних самостійних й творчих якостей учасників. Учасники соціально-педагогічних проєктів вдосконалюють командні вміння, публічного виступу та виготовлення цінностей, як от соціальна відповідальність.

Для того, аби досягнути кращого результату в проєкті потрібна взаємодія між різними учасниками групи й відповідально віднестись до виконання своєї частини роботи. Спільне безвідповідальне відношення до проєкту, в більшості випадків призводить до відсутності необхідного результату.

Отже, проєктна діяльність може сприяти на позитивний розвиток особистості з різних точок зору, навчає бути командним гравцем, підпорядковуватися і керувати (підпорядковувати). Участь у проєктах саме в

учнівському середовищі дає можливість проявити себе, отже допомагає сформувати адекватну самооцінку.

Ще однією формою роботи, яку ми зазначили вище є робота соціального педагога з сім'єю. Першим соціальним середовищем дитини, в якому вона опановує традиції, правила та моделі поведінки членів родини є сім'я, а набутий досвід згодом переносить у шкільне життя. Для уникнення розвитку конфліктності в учнівському середовищі, принесеної з сім'ї, психологічна служба повинна періодично зв'язуватись з батьками.

Тож, за допомогою реалізації профілактичної програми ми маємо намір розвивати безконфліктний простір через набуття учнями навичок безконфліктного спілкування. Соціальний педагог у своїй роботі має акцентувати увагу на формуванні в учнів навичок безконфліктного спілкування. Безконфліктне спілкування це багатогранний та складний процес взаємодії людей, що базується на етичних принципах порядності, повазі до гідності співрозмовника, толерантності, альтруїзму, милосерді, принципах ненасильництва, благородства та справедливості.

Для учнів, навички безконфліктного спілкування стають важливим фактором в профілактиці конфліктів і залишаються актуальними не тільки на даному етапі розвитку, але й у майбутньому.

Таким чином, кризовий характер особистості в учнівському середовищі в цілому та недостатня увага з боку дорослих у школі та сім'ї може стати причиною становлення конфліктної людини в майбутньому. Тому постає очевидна потреба у соціально-педагогічній профілактиці, а за потреби — і у корекції конфліктної поведінки серед учнів.

Завдання і зміст соціально-педагогічної профілактики визначають вибір форм їх реалізації. Найпоширенішими формами є тренінги, індивідуальні консультації, проекти.

РОЗДІЛ II

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ З ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ

2.1 Діагностика конфліктності та особливостей міжособистісної взаємодії учнів у шкільному середовищі

Задля проведення дослідження було проведено погодження з адміністрацією закладу гімназія No 16 Дослідження проводилось у 8 класі, де знаходиться 27 учнів з яких 13 дівчат й 14 хлопців, серед цих учнів є 3 хлопці й 1 дівчина зі статусом «внутрішньо переміщеної особи» (ВПО). Стосовно дітей-ВПО варто зазначити, що один учень з класу прийшов на навчання від квітня 2022 року, в той же час, як інші три приєдналися згодом. Цей клас був інклюзивним, через те, що у ньому раніше навчалася одна дитина з особливими освітніми потребами, проте на початку цього дослідження даного статусу в класі не було. Дослідницька частина кваліфікаційної роботи виконувалась у два етапи.

На першому етапі була опрацьована велика кількість наукової літератури (більше 75 джерел) з метою аналізу дослідницьких методик для виконання завдання з нашої роботи.

Були опрацьовані як україномовна, так і англomовна література, у якій описані соціологічні, психологічні та психолого-педагогічні методики, спрямовані, на діагностику самооцінки особистості (Self-Report Inventories), визначення «Індексу конфліктності» «The Conflict Behavior Inventory», схильності до конфліктності та ін. На цьому етапі ми також визначали якими будемо користуватися методиками та детально ознайомилися з їхніми протоколами. Велику базу для аналізу проблеми становили матеріали всеукраїнських, міжнародних та закордонних науково-практичних конференцій, монографії та результати дисертаційних досліджень. Аналіз ключових ідей із цих джерел, що були для нас найбільш цікавими, наведено у

першому розділі кваліфікаційної роботи. Були визначені найактуальніші для проведення дослідження в учнівському середовищі інструменти, а саме: анкети та тести.

На даному етапі роботи було проаналізовано соціальний паспорт класу, завдяки чому з'ясовано, що 4 учні виховуються у неповних сім'ях, 2 мають дистантну сім'ю, 1 перебуває під опікою, у 4-х один із батьків є військовим і знаходиться в зоні активних бойових дій, 2 учні навчаються дистанційно за кордоном разом із батьками, а 4 є внутрішньо переміщеними особами. У роботі зазначено лише ті характеристики соціального паспорту, які можуть впливати на висунення гіпотези щодо причин рівня схильності до формування конфліктної поведінки або проявів конфліктності у взаємодії з однокласниками та іншими учасниками освітнього процесу.

Навчальний заклад протягом дослідження працював на очній формі навчання, ми змогли узгодити чіткий графік роботи та обрати інструментарій, який, на нашу думку, був би максимально ефективним під час очних зустрічей. Для учнів, які навчаються дистанційно, ми запропонували пройти тести онлайн, і вони відгукнулися на цю пропозицію.

Дослідження проводилось протягом другої половини 2022-23 та 1 чверті 2023-24 навчального років.

На другому етапі ми реалізовували зазначені методики, обробляли отримані результати та узагальнювали висновки. Діагностичний етап передбачав виконання таких завдань:

1. Визначити, яким стратегіям взаємодії у конфліктних ситуаціях надають перевагу учні класу;
2. Дослідити схильність підлітків до конфліктної поведінки;
3. Проаранжувати умови та середовище, у яких найчастіше виникають конфліктні ситуації.

Під час першої зустрічі з учнями ми провели коротке знайомство,

роз'яснили мету подальшої співпраці та здійснили інструктаж щодо проходження методики діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій Д. Джонсона і Ф. Джонсона. Застосувавши цю методику ми мали змогу реалізувати вихідне завдання дослідження — визначити домінуючі стратегії поведінки учнів у конфліктних ситуаціях. Обрання цього тесту було спричинено його доступністю та нескладним характером, що сприяло інтересу та відкритості учнів під час діагностики. Дані, які були отримані під час діагностики необхідні соціальному педагогу в якості фундаменту для подальшого планування профілактичної роботи з випередження конфліктних ситуацій, котрі в подальшому можуть перерости у конфлікти.

Цією методикою передбачено заповнення опитувальника з 35 суджень, які опитані оцінюють за п'ятибальною шкалою відповідно до власної поведінки у конфліктних ситуаціях. Результати діагностики подано в таблиці 1.1.

Назва стратегії взаємодії	Кількість учнів / %
Лисиця (компроміс)	4/14,8 %
Плюшевий ведмедик (згладжування)	3/11,2 %
Черепашка (уникнення)	5/18,5%
Сова (співробітництво)	7/25,9%
Акула (примус)	8/29,6%

Табл 1.1. Розподіл за групами стратегій взаємодії

Відповідно до отриманих даних, найбільшу групу становлять учні, які схиляються до стратегії «Акула» — 8 осіб (29,6%). Для цієї стратегії властива орієнтація на досягнення власних намірів шляхом тиску та ігнорування соціально-комунікативних взаємин, що дуже підвищує ризик виникнення і загострення конфліктів в учнівському середовищі. У зв'язку з цим ця група потребує особливої уваги соціального педагога під час планування профілактично-корекційної роботи. Саме ця група учнів й надає дозвіл

соціальному педагогу на спрямування профілактично корекційної роботи, яка буде направлена на розвиток й покращення навичок, котрі необхідні для конструктивного вирішення конфлікту.

Водночас значну частину класу складають учні зі стратегіями «Черепашка» — 5 осіб (18,5%) та «Плюшевий ведмедик» — 3 особи (11,1%). Ці дві стратегії пов'язані з униканням або згладжуванням конфліктів, що може свідчити про не готовність учнів до ефективного їх розв'язання. Представники цих стратегій часто жертвують своїми інтересами або уникають конфліктів. Хочемо зазначити, що один з учнів показав прикордонний результат між двома стратегіями, що свідчить про ситуативну мінливість його поведінки. Для соціального педагога дані результати можна вважати як підставу задля подальшого покращення в учнів уміння, яке спрямоване на відстоювання власної позиції з униканням конфлікту і без порушення соціальних взаємин.

Ці результати підтверджують необхідність послідовної діяльності соціального педагога, яка буде спрямована на формування в учнів навичок продуктивної взаємодії, розвитку взаємодії та зниження проявів конфліктної поведінки.

Учні, які дотримуються конструктивних стратегій розв'язання конфліктів — «Лисиця (компроміс)» та «Сова (співробітництво)» становлять найбільшу частину класу. До цієї групи входять 11 учнів (40,7%), з них 4 учні (14,8%) обрали стратегію компромісу, а 7 учнів (25,9%) — співробітництва. Обидві стратегії відзначаються орієнтацією на пошук вирішення та готовністю враховувати точку зору іншої сторони. Учні з даними стратегіями мають можливість бути залученими соціальним педагогом як ресурсна група для подальшого поширення навичок взаємодії між учнями.

Учні, які схиляються до цих стратегій, можуть адекватно оцінювати ситуацію, робити аналіз власної поведінки та спілкуватися з метою

врегулювання проблеми. Переважно вони намагаються розв'язати питання ще на рівні конфліктної ситуації та не допускати її переходу у конфлікт. Це може свідчити про утворені навички конструктивної комунікації та достатній рівень готовності до соціальної взаємодії.

Отже, між цими стратегіями існують певні розбіжності. Для стратегії «Лисиця» властиве прагнення до спільних поступок і пошуку компромісного рішення, за якого кожен з учасників частково поступається особистими інтересами. У той час як учні зі стратегією «Сова» орієнтовані на глибше аналізування конфлікту та досягнення рішення, яке б цілком задовольняло всі сторони й сприяло зниженню емоційного напруження.

Підсумовуючи результати діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій, можна стверджувати, що клас умовно поділяється на три майже рівні групи. Перша група — 8 учнів (29,6%) — схильна триматися осторонь конфліктів або згладжувати їх, поступаючись власними інтересами. Друга група — також 8 учнів (29,6%) — проявляє безкомпромісну позицію у конфліктних ситуаціях та прагне захистити власну правоту без врахування думки інших. Третю, найбільшу групу — 11 учнів (40,7%) — становлять учні, які готові до продуктивного розв'язання конфліктів. Саме на цю групу доцільно покладатися соціальному педагогу при створенні групи учнів-медіаторів у межах програми профілактики конфліктності. Саме учні третьої групи допомагають соціальному педагогу при створенні групи учнів-медіаторів у межах профілактики конфліктності.

Для здійснення другого завдання практичної частини роботи — дослідження схильності учнів до конфліктної поведінки — було застосовано методику визначення рівня конфліктності Г. Ложкіна та Н. Пов'якеля. Учням було подано тест із 14 запитань, кожне з яких містило по три варіанти відповіді. Варіанти, які були обрані учнями, оцінювалися в балах, що дозволило сформулювати рівень конфліктності та надати його якісну

характеристику. За Результатами цієї методики соціальний педагог визначає ступінь інтенсивності профілактичних заходів та обирає адекватні форми роботи з учнями.

Зокрема, низький рівень конфліктності, за тлумаченням авторів методики, притаманний особам, які уникають гострих суперечок, прагнуть підтримувати доброзичливі стосунки та швидко відновлюють контакт після конфліктних ситуацій. Разом із тим, таким учням інколи властива надмірна поступливість, що потребує розвитку вміння відстоювати власну позицію у соціально прийнятний спосіб.

Середній рівень конфліктності (21–34 бали) є найбільш розповсюдженим серед учнів та виокремлюється на три підрівні: нижчий за середній, середній та вищий за середній. Учні, які відносяться до цього рівня, у більшості випадків не схильні до постійних конфліктів і вступають у них лише тоді, коли не бачать інших шляхів врегулювання ситуації. Вони здатні до взаємоприйняттого варіанту, мають свою думку та відстоюють її без агресії й порушення комунікативних стандартів. Така поведінка свідчить про раціональну конфліктність і готовність до змістовного діалогу.

Високий рівень конфліктності (35–42 бали) притаманний для учнів, які часто починають суперечки, гостро реагують на зауваження та схильні до негативної соціальної оцінки. Для них конфлікт виконує роль звичного способу взаємодії, що створює труднощі взаємин між людьми та формує напруження у колективі. Після оброблення матеріалів з тесту, ми отримали такі результати, котрі представили у вигляді табл. 1.2.

Рівень конфліктності (кількість балів)	Кількість учнів (%)
Низький рівень конфліктності	(14-20) 3 (11,1%)
рівень конфліктності нижчий за середній	(21-24) 7 (25,9%)
середній рівень конфліктності	(25-29) 10 (37%)

рівень конфліктності вищий за середній	(30-34) 3 (11,1%)
високий рівень конфліктності	(35-42) 4 (14,8%)

Табл. 1.2. Групи рівнів конфліктності

За результатами проведеного тестування (табл. 1.2) встановлено, що лише 4 учні (14,8%) мають високий рівень конфліктності, тоді як переважна більшість — 20 учнів (74%) — демонструють середній рівень у різних його проявах. Низький рівень конфліктності виявлено у 3 учнів (11,1%).

Співставлення результатів двох методик дозволяє зробити висновок, що не завжди офіційно визначені стратегії взаємодії повністю збігаються із реальним рівнем конфліктності. Це може бути обумовлено як з недостатньою усвідомленням власної поведінки, так і з неусвідомленням окремих дій як конфліктних. Наприклад, кількість учнів зі стратегією примусу не повністю відповідає параметрам високої конфліктності, а параметри уникнення та згладжування не відповідають одне одному з низьким рівнем конфліктності. Розбіжності, які були отримані підкреслюють необхідність в тривалій структурованій й тривалій профілактичній діяльності соціального педагога, а як тільки разові втручання.

Попри це, результати другої методики свідчать про наявність значної групи учнів, які спроможні до конструктивної взаємодії, пошуку компромісів і врегулювання конфліктних ситуацій шляхом діалогу. Саме ця група є ефективною для подальшої профілактичної роботи соціального педагога та залучення до примирювальних практик у межах учнівського колективу.

Для встановлення рівня конфліктності як особистісної риси учнів було використано анкету, розроблену Н. М. Білик та адаптовану у дослідженні Д. В. Литвиненко. Оскільки розробка власного набору методів не була

основним завданням, у роботі застосовувалися вже випробувані діагностичні методики.

Анкета дала змогу отримати інформацію, потрібну для подальшого побудови плану профілактичної роботи, зокрема щодо кількості випадків виникнення конфліктів, їх причин, типових реакцій учнів, а також оточення, у якому вони здебільшого стають учасниками або організаторами конфліктних ситуацій.

Зміст анкети передбачає питання, спрямовані на визначення:

- місць найчастішого утворення конфліктів (на вулиці, у сім'ї, школі);
- кола осіб, з якими вони утворюються;
- основних причин конфліктних ситуацій;
- типових позицій учня у конфлікті;
- способів поведінкової реакції та виходу з конфлікту;
- готовності сприяти іншим у розв'язанні суперечок.

Аналіз відповідей на перше запитання показав, що найчастіше конфлікти спостерігаються у шкільному середовищі — 10 учнів (37%), у сім'ї — 11 учнів (40,7%), та на вулиці — 6 учнів (22,2%). Отримані результати наведено у вигляді гістограми (рис. 1.4).

Рис.1.4. Питання: «Де найчастіше ти зустрічаєшся з конфліктом?»

З аналізу відповідей на запитання «Де найчастіше ти зустрічаєшся з конфліктом?» (рис. 1.4) простежується, що для обраної групи учнів основним середовищем утворення конфліктів є сім'я — 11 учнів (40,7%). Майже подібний показник встановлено щодо шкільного середовища — 10 учнів (37%), що свідчить про мало виражену різницю між цими двома областями. Мінімальна кількість конфліктів спостерігається на вулиці — 6 учнів (22,2%). Це може пояснювати бажання учнів більше часу проводити поза домівкою, де вони частіше зазнають підтримку з боку однолітків.

Рис.1.5. Відповіді «З ким у тебе найчастіше виникають конфлікти?»

Відповіді на запитання «З ким у тебе найчастіше виникають конфлікти?» (рис. 1.5) показали, що найбільше конфліктів у учнів виникає з однолітками — 11 осіб (40,7%). Також високим є показник конфліктів з дорослими — 8 учнів (29,6%), що, вірогідно, пов'язано з загостреними стосунками як з батьками, так і з вчителями. Також чверть учасників дослідження вказали на конфлікти зі учнями старших класів — 7 осіб (25,9%), при цьому переважна частина з них — хлопці. У найменшій кількості випадків конфлікти виникають з учнями молодших класів.

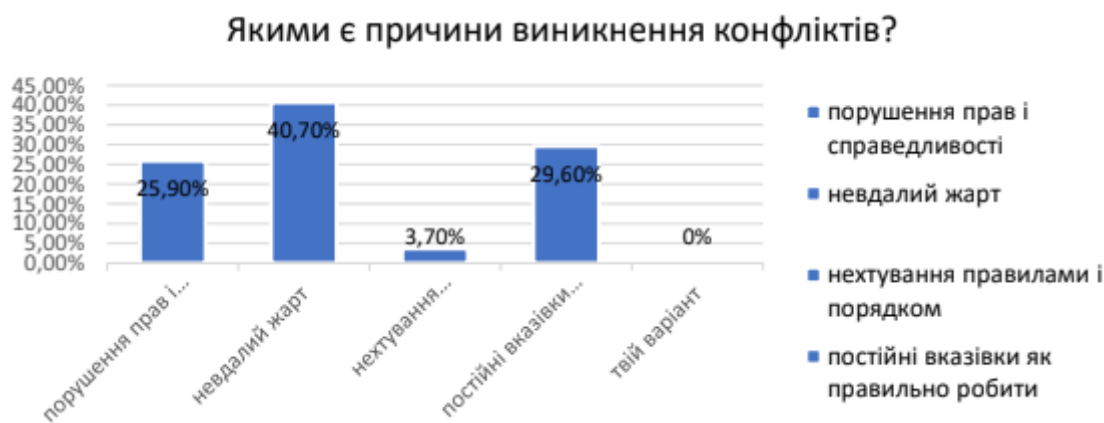

Рис.1.6. Результати опитування серед учнів на питання про причини виникнення конфліктів

Аналіз причин формування конфліктів (рис. 1.6) показав, що переважною причиною є невдалий жарт — 11 учнів (40,7%). Це свідчить про важливість для учнів власного авторитету та сприйняття з боку ровесників. Друге місце займають постійні зауваження та повчальний тон — 8 учнів (29,6%), що свідчить про небажання учнів сприймати наказовий стиль комунікації. Порушення прав і об’єктивності як причину конфліктів відзначили 7 учнів (25,9%), тоді як ігнорування правилами та порядком має для них мінімальне значення.

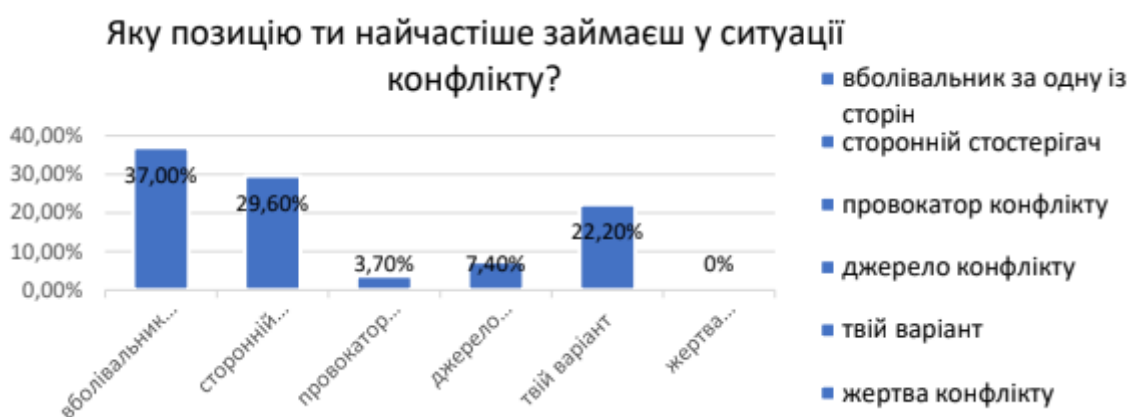

Рис. 1.7. Результати відповідей на питання щодо позиції, яку приймають під час конфлікту

Підсумки відповідей на запитання щодо поглядів учнів у конфлікті (рис. 1.7) зазначили, що більшість з них вибирають непрямую роль. Так, 10

учнів (37%) вважають себе «прихильниками» однієї зі сторін, а 8 учнів (29,6%) — сторонніми очевидцями. Лише незначна частина учасників дослідження визнає себе спричинювачами або джерелами конфлікту. Разом із тим 6 учнів (22,2%) надали перевагу варіанту «інше», з яких окремі учасники дослідження описали себе як поміжних осіб, що намагаються примирити сторони. Ніхто з учнів не визначив себе як жертву конфлікту, що може показувати про складність прийняття цієї ролі в учнівському середовищі.

Рис.1.8. Відповіді на питання серед учнів «Що ти робиш для зупинки конфліктної ситуації?»

Аналіз відповідей на запитання «Що ти робиш для зупинки конфліктної ситуації?» (рис. 1.8) показав, що більшість учнів схильні покладатися на однолітків — 12 осіб (44,4%). До дорослих звертаються набагато рідше — лише 4 учні (14,8%). Загалом більша половина опитаних готові включати інших до розв’язання конфлікту, що вказує про орієнтацію на порівняно конструктивні способи взаємодії. Паралельно 5 учнів (18,5%) визнають можливість використання більш категоричних методів, зокрема сили чи авторитету, хоча жоден з опитаних не обрав варіант приниження іншої сторони.

Результати аналізу відповідей на запитання «Як ти виходиш з конфліктів?» подано у вигляді гістограми на рис. 1.9.

Рис.1.9. Питання «Як ти виходиш з конфліктів?»

Найменше відповідей отримали варіанти «Перестаю, коли бачу, хто переможе» та «Перестаю конфліктувати — конфлікт забувається» — по 3 учні (11,1%). Такі способи відгуку свідчать про відмову від активного захисту власної позиції та обмежену готовність завершувати конфлікт змістовно.

Варіант «Домовляюсь, коли стихають емоції» обрали 5 учнів (18,5%), що свідчить про труднощі з емоційним самоконтролем під час конфліктної взаємодії. Проте, значна частина учасників дослідження — 9 учнів (33,3%) — готові користуватися підтримкою посередника. Це вказує на усвідомлення учнями можливості врегулювання конфлікту через посередництво третьої нейтральної сторони, а не підтримки однієї з позицій.

Останнє запитання анкети послідовно доповнювало попереднє та було пов'язане з готовності самих учнів бути у ролі посередника під час конфліктів між ровесниками. Отримані результати подано на рис. 1.10.

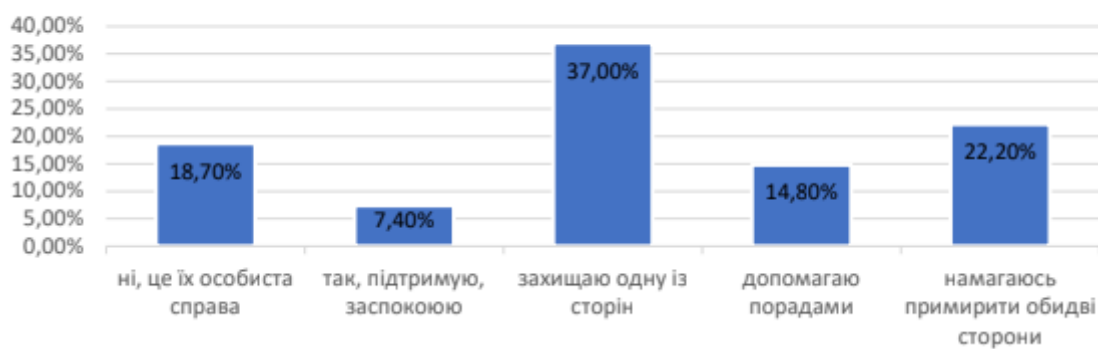

Рис.1.10. Питання «Чи допомагаєш ти іншим виходити з конфліктів?»

Найбільш поширеною була позиція «Захищаю одну із сторін» — 10 учнів (37%). Не готовими врегульовувати конфлікти інших виявилися 5 учнів (18,7%), які вважають це особистою справою учасників конфлікту. Серед варіантів допомоги решті у конфліктних ситуаціях найменше учні вибрали відповідь «Допомагаю порадами» — 4 особи (14,8%). В той же час частина з них у попередніх відповідях зазначала готовність звертатися по допомогу до інших, що може свідчити про нестачу досвіду або невпевненість у власній ролі помічника. Лише 2 учні (7,4%) готові підтримувати та заспокоювати, тоді як 6 (22,2%) бачать себе у ролі посередників, спрямованих на примирення обох сторін.

Загальні результати опитування дозволяють стверджувати, що в досліджуваному 8 класі конфлікти найчастіше виникають у сімейному колі (40,7%). В учнівському середовищі учні найбільше конфліктують з однолітками (40,7%) і найменше — з учнями молодших класів (3,7%). Найбільш поширеною причиною конфліктів є невдалий жарт (40,7%). У випадках, коли конфлікт не стосується їх безпосередньо, учні здебільшого займають позицію сприяння одній зі сторін, що підтверджується як відповідями щодо ролі у конфлікті, так і готовністю долучатися до його вирішення. Щодо припинення конфліктної ситуації майже половина учнів (44,4%) звертається по допомогу до ровесників, тоді як використання

фізичної сили визнає невелика частина учасників дослідження (7,4%). Також важливим є те, що більш ніж п'ята частина класу готова виступати у ролі посередників, сприяючи примиренню сторін.

Ці результати були враховані при розробці програми профілактики конфліктності, представленої у наступному підрозділі кваліфікаційної роботи.

2.2. Розробка та реалізація профілактично-корекційної програми соціального педагога з попередження конфліктів в учнівському середовищі

Як практичну важливість кваліфікаційної роботи було визначено розробку та реалізацію профілактично-корекційної програми, націленої на подолання конфліктності серед учнів у закладі загальної середньої освіти. Розробка такої програми спричинена необхідністю практичного застосування підсумків дослідження у діяльності соціального педагога та спрямованістю роботи на попередження і зменшення рівня конфліктів в учнівському середовищі.

Для складання програми нами були визначені такі завдання:

1. виокремлення проблемних питань, що проявилися за результатами дослідження, описаного у підрозділі 2.1;
2. аналіз науково-методичної та джерельної бази з питань профілактики конфліктів серед учнів;
3. вивчення матеріалів психологічних служб закладів загальної середньої освіти;
4. ознайомлення з досвідом діяльності організацій, що реалізують проєкти з формування безконфліктного середовища в умовах формальної та неформальної освіти;

5. структурування основних напрямів програми та наповнення їх практичним змістом;

6. реалізація програми на базі 8 класу гімназії № 16 м. Дрогобич.

Здійснюючи перше завдання, були визначені ключові особливості досліджуваної групи учнів, що стосуються проявів конфліктності як на рівні окремої особи, так і на рівні класного колективу. Загалом встановлено, що понад 40% учнів найчастіше перебувають у конфліктних ситуаціях у родинному колі. Це зумовило доцільність включення до програми заходів, спрямованих на покращення взаємин між дітьми та членами їхніх сімей, а також на розвиток навичок продуктивного спілкування в сімейному колі.

В умовах освітнього середовища учні найчастіше конфліктують з ровесниками, близько чверті — з дорослими (педагогами та працівниками школи), значно рідше — зі старшокласниками, і лише поодинокі випадки зафіксовано у взаємодії з учнями молодших класів. Переважною причиною конфліктів стали ситуації, пов'язані з невдалими жартами та насмішками, що акцентує на актуальності роботи соціального педагога з створення адекватної самооцінки та емоційної стійкості учнів.

Аналіз ролей, які учні відводять собі у конфліктних ситуаціях, показав, що більшість з них у разі непрямой участі обирають позицію підтримки однієї зі сторін. Аналогічну роль вони готові виконувати і тоді, коли виникає потреба допомогти у врегулюванні конфлікту. Водночас виявлено недостатню готовність учнів виконувати функцію посередника, що зумовило включення до програми елементів медіації та навчання навичок посередницької діяльності. Важливим є й те, що майже третина підлітків не володіє достатніми ресурсами для конструктивного розв'язання конфліктів, хоча близько половини готові звертатися по допомогу до посередників. Така невідповідність між очікуванням допомоги та готовністю її надавати стала однією з ключових відправних точок при формуванні концепції програми.

З метою виконання цих завдань було опрацьовано ресурси, розміщені на сайтах закладів освіти, а також напрацювання психологічних служб. Зокрема, нашу увагу привернув тренінг для учнів «Мій клас» (Вільхівський ліцей Закарпатської області), спрямований на розвиток комунікативної компетентності та формування сприятливого соціально-психологічного клімату в класі. Також було досліджено програму керованої поведінки учнів, розроблену фахівцями МЖПЦ «Ла Страда – Україна», з якої були взяті діє для створення своєї програми.

Також, нами було враховано досвід програми «Будуємо майбутнє разом», націленої на формування ціннісної сфери учнів, активної життєвої позиції та відповідальності за власні вчинки. Окремий інтерес для нас становив проєкт «Школа миру», реалізований громадськими організаціями за міжнародної підтримки. З цього проєкту було використано ідею створення спеціального простору для мирного вирішення конфліктів за участю учнів-медіаторів.

На наступному етапі було окреслено мету та завдання програми зважаючи на вікові та індивідуальні особливості учнів. Серед основних завдань програми: створення адекватної самооцінки; підвищення рівня вміння аналізувати власні дії та поведінку інших; ознайомлення з варіативністю соціальних і культурних розбіжностей; формування активної громадянської точки зору та відповідальності за міжособистісні взаємини у класному колективі.

Розроблена програма має інтегрований характер і передбачає поєднання навчально-пізнавального та розвивально-корекційного аспектів. Основними напрямками діяльності було визначено залучення батьків і представників громади до профілактичної роботи, а також упровадження системи заходів, спрямованих на розвиток самосвідомості, толерантності та навичок конструктивної взаємодії.

При створенні програми було обрано такі методи: тренінгові заняття, інтерактивні методи, ігрові та проєктні форми роботи, створення виховних ситуацій. Цільовою аудиторією програми є учні закладу загальної середньої освіти віком 13–15 років. Узагальнений зміст профілактично-корекційної програми подано у таблиці, а повний її опис представлено у додатку.

1	Комплексний захід «Мистецтво жити без суперечок»	<p>1. Проведення тренінгу «Формування безконфліктних стосунків» .</p> <p>2. Квест у онлайн режимі «Толерантність у повсякденні»</p> <p>3. Перегляд відео «Вчимося жити без конфліктів»</p> <p>4. Проєктна робота (групова). Створення відео про суперечні ситуації та шлях до їх вирішення.</p>	<p>Психолог</p> <p>Соціальний педагог</p> <p>Учні, класний Керівник</p> <p>Учні</p>
2	Комплексний захід «Школа і сім'я – друзі»	<p>Ярмарка</p> <p>2. Толока «Своїми руками» (майстер-клас виготовлення декоративних свічок)</p>	<p>Учні, батьки, волонтери, учні, запрошена майстриня</p>

		3. Спортивний захід «Сім'я – спортивна команда»	учні , батьки , вчитель фізвиховання
3	Комплексний захід «Я знаю, я вмію, я навчу інших»	1.Тренінг формування адекватної самооцінки. 2.Дискусія «Я і моє оточення» 3. Перегляд фільму «Пригоди Паддінгтона» з обговоренням	Учні, Психолог Учні, соціальний педагог учні, класний керівник,

Профілактично-корекційна програма формувалася з трьох взаємопов'язаних блоків, кожен з яких охоплював від трьох до чотирьох етапів-заходів. Кожен захід впроваджувався у формі окремої функціонування соціального педагога, однак усі вони були поєднані спільною метою — формування безконфліктної поведінки учнів та розвитку навичок конструктивної взаємодії в учнівському середовищі.

Першим блоком програми є «вчимося жити без конфліктів», він складався з чотирьох етапів і був орієнтований на формування в учнів уявлення про толерантність як основу безконфліктних відносин. На першому етапі учні залучалися до усвідомлення значення толерантності у міжособовому спілкуванні, надалі відбувалося утвердження набутих уявлень через засновані на взаємодії форми роботи, а останнім етапом стало практичне закріплення навичок змістовної взаємодії у класному колективі.

Структура першого блоку включала такі заходи:

1. Проведення тренінгу, який розробив О. Головнєва «Формування безконфліктних стосунків» .

2. Квест у онлайн режимі «Толерантність у повсякденні»
3. Перегляд відео «Вчимося жити без конфліктів»
4. групову проєктну роботу зі створення сюжетного відеоролика, що створення відео про суперечні ситуації та шлях до їх вирішення..

Метою першого блоку було сформувати в учнів розуміння конфлікту як соціального явища та розуміння ролі толерантності у запобіганні конфліктів, що відповідало навчально-пізнавальному аспекту програми. Серед основних цільових установок — розвиток емпатії, вміння слухати та розуміти іншого, готовність допомагати та брати відповідальність за власну поведінку у взаємодії з однолітками.

Профілактично-корекційний аспект здійснювався через перегляд відеоролика «вчимося жити без конфліктів», який поєднувався з націлюючими питаннями та рефлексивними завданнями. Учні показали здатність до глибокого осмислення змісту фільму, пов'язували побачене з власним життєвим досвідом та формулювали особистісно значущі висновки, що підтверджує ефективність даної форми роботи у діяльності соціального педагога.

Наступним етапом був квест у онлайн режимі «Толерантність — мистецтво жити в мирі», проведений на основі розробки Е. Курносенко. Завдання якого були орієнтовані на формування ціннісного ставлення до інших, розвиток навичок толерантного спілкування та усвідомлення значення поваги, співчуття й прийняття відмінностей. Учні активно включалися в роботу та позитивно оцінили таку форму взаємодії.

Перший блок програми було продовжено тренінгом «Формування безконфліктних взаємовідносин», який поєднував навчально-пізнавальний і корекційний аспекти. Структура тренінгу передбачала вправи, націлені на самопізнання, групову взаємодію та розвиток комунікативних навичок,

зокрема відповідальності за власні дії, уміння виражати емоції без агресії та будувати відносини на засадах поваги.

Останнім етапом першого блоку стала групова робота, у межах якої учні самостійно розробляли та презентували сценки з відображенням суперечок та їх ефективного розв'язання. Даний етап дав можливість соціальному педагогу фіксувати особливості групових взаємин.

Другий блок був націлений на профілактику конфліктів у сімейному середовищі, оскільки саме сім'я, за результатами дослідження, є найпоширенішим простором виникнення конфліктів в учнів. Основною метою цього блоку стала оптимізація позитивної взаємодії між дітьми та батьками шляхом спільної діяльності.

У межах другого блоку було проведено спортивний захід «Сім'я — спортивна команда» та пізнавальну екскурсію. Заходи передбачали активну участь батьків і сприяли формуванню партнерських відносин між школою та сім'єю як важливого напрямку соціально-педагогічної профілактики конфліктів.

Третій блок програми був орієнтований на розвиток керованої поведінки учнів і зниження рівня агресії. Він розпочався з тренінгу керованої поведінки, елементи якого були адаптовані відповідно до умов роботи. Вправи мали ігровий та рольовий характер і були спрямовані на розвиток емпатії, емоційної саморегуляції, уміння конструктивно відстоювати власну думку та будувати позитивні відносини.

Завершення тренінгу відбулося у формі усвідомлювальної вправи, спрямованої на закріплення отриманого досвіду та перенесення його у щоденне життя. Отже, реалізована програма забезпечила комплексний вплив на формування безконфліктної поведінки учнів і стала ефективним інструментом діяльності соціального педагога з профілактики конфліктів в учнівському середовищі.

Реалізація профілактично-корекційної програми у межах дослідження засвідчила можливість цілеспрямованого впливу соціального педагога на процес формування безконфліктної поведінки учнів. Поєднання навчально-пізнавальних, розвивально-корекційних та соціально-партнерських форм роботи дало змогу не лише привернути увагу до уявлення учнів про природу конфлікту та шляхи його ефективного розв'язання, але й створити умови для набуття практичного досвіду взаємодії у різних соціальних ситуаціях.

Залучення сім'ї до профілактичної діяльності допомагало зміцненню розуміння між учнями та батьками, а використання тренінгових і проєктних форм роботи — розвитку навичок комунікації, саморегуляції та відповідального ставлення до власної поведінки. Ці результати підтверджують потрібність системної соціально-педагогічної профілактики конфліктів в учнівському середовищі та окреслюють перспективи подальшого впровадження схожих програм у практику роботи закладів загальної середньої освіти.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу та дослідно-практичної роботи дозволяє перейти до формулювання загальних висновків кваліфікаційної роботи.

ВИСНОВКИ

У результаті опрацювання наукової літератури та матеріалів практичного характеру було зроблено такі висновки:

Шкільне середовище є складним соціально-педагогічним простором, у якому взаємодіють учні, педагоги та батьки, що за наявності недостатньо утворених навичок комунікації, емоційної саморегуляції та взаєморозуміння може сприяти виникненню конфліктів. У зв'язку з цим посилюється необхідність системної діяльності соціального педагога, спрямованої на профілактику конфліктів у шкільному середовищі, а за потреби — на корекцію конфліктної поведінки учнів.

Завдання і зміст соціально-педагогічної профілактики конфліктів безпосередньо визначають вибір форм і методів її реалізації. Найефективнішими в умовах закладу загальної середньої освіти є індивідуальні консультації, тренінгові заняття, групові та проєктні форми роботи, які дозволяють формувати в учнів навички конструктивної взаємодії, відповідальності за власну поведінку та ненасильницького розв'язання конфліктів.

Результати дослідної частини дослідження зазначили, що у піддослідному 8 класі конфлікти найчастіше виникають у сім'ї (40,7%) та серед ровесників у шкільному середовищі (40,7%), тоді як конфлікти з учнями молодших класів мають поодинокий характер (3,7%). Найбільш поширеною причиною конфліктних ситуацій виявився невдалий жарт (40,7%), що свідчить про чутливість учнів до оцінки з боку оточення. У ситуаціях, коли конфлікт не стосується їх безпосередньо, учні здебільшого займають позицію підтримки однієї зі сторін (37%), що підтверджується також їх готовністю долучатися до вирішення конфліктів переважно у ролі «вболівальника». Водночас майже половина учнів (44,4%) готові звертатися по допомогу до однолітків, а незначна частина (7,4%) визнає використання

фізичної сили. Важливим з позиції соціально-педагогічної діяльності є факт, що понад п'ята частина учнів готова виконувати роль посередників у конфліктних ситуаціях, примиряючи обидві сторони, що стало підґрунтям для розробки та впровадження стратегій учнівського медіаторства в межах профілактичної роботи соціального педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Н. А. Формування почуття відповідальності у молодших школярів: дис. кандидата пед. наук: 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2005. 292 с.
2. Бех І. Від волі до особистості. К.: Україна-Віта, 1995. 220 с.
3. Бекешкіна І. Формування моральних переконань і почуттів молоді. К.: Знання України, 1988. 48 с.
4. Беленька Г. Формування відповідальності у дошкільників. Педагогічний процес: теорія і практика 2015. № 1-2 С. 63-67.
5. Беленька Г. Чинники виховання відповідальності у дітей дошкільного віку. Наука і освіта. 2014. №10 С. 19-24.
6. Беленька Г., Васильєва С. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія. Х. : Мадрид. 2015. 330 с.
7. Боришевський М. Моральна саморегуляція поведінки особистості: понятійний апарат. К.: ІП АПН України, 1993. 24 с.
8. Бугаєць Н. А., Трубавіна І. М. Теорія і практика взаємодії сім'ї та школи. Харків, 2001. 102 с.
9. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління. *Педагогічна скарбниця Донеччини*, 2003. № 2. С. 51–52.
10. Губенко О. О., Мельничук Л. В. Розвиток мовленнєвих здібностей молодших школярів. Інтерактивні форми роботи з батьками першокласників: метод. посіб. Тернопіль, 2010. 64 с.
11. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). Київ, 1994. 61 с.
12. Десятник К. В. Взаємодія сім'ї і школи у вихованні духовності молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луцьк, 2012. 254 с.

13. Докукіна О. М., Кравченко Т. В., Павицька К. М. Педагогічна підготовка батьків до професійного самовизначення дітей старшого шкільного віку: метод. рекомендації. Кіровоград, 2014. - 52 с.
14. Киричок В. Виховання базових моральних цінностей молодших школярів (теоретичний аспект). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. К., 2005. Кн. 1. С. 104 – 108.
15. Коберник О. Управління виховним процесом у загальноосвітньому закладі : монографія. Київ, 2003. 230 с.
16. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук.-метод. посібник / наук. ред. О. Л. Кононко]. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
17. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): [навч. посіб. для вищ. навч. закладів]. К.: Освіта, 1998. 255 с.
18. Кравченко Т. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї та школи : дис. докт. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 380 с.
19. Кравченко Т. В. Чи можна навчитись бути гарними батьками. Консультування сім'ї. Ч. 2. Київ, 2003. 68 с.
20. Куниця Т. Ю. Відповідальність особистості як наукова категорія. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 5. С. 32-37.
21. Ладивір С. О. Інтеграційний підхід в організації процесу прищеплення дітям дошкільного віку базових цінностей. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 1 (9). 2013. С. 148-166.
22. Левківський М. В. Відповідальність у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської

молоді: зб. наук. праць. Ін-т проблем виховання АПН України. К., 2003. Кн. 1. С. 69 – 74.

23. Олійник В. Емоційно-вольовий розвиток першокласників. *Практична психологія і соціальна робота*. 2001. № 4. С. 60 – 70.

24. Повалій Л. Перспективні напрями взаємодії школи з неповною сім'єю. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Київ, 2006. Кн. 1. С. 298–303.

25. Подоляк Л. Шестирічна дитина: яка вона? Теми для обговорення на батьківських зборах у початковій школі. К.: Ред. загально педагогічних газет, 2003. С. 10 – 19.

26. Постовий В., Невмержицький О. Сім'я і школа: проблеми виховання дітей : посібн. Київ, 2008. 425 с.

27. Програма «Дитина». Орієнтовний зміст виховання і навчання дітей 3-7 років у дитячих закладах. Суми: МКВВП «Мрія», 1992. 130 с.

28. Пухта О. Співпраця батьків та школи у вихованні дітей. *Педагогічний пошук*, 2006. № 3 (5). С. 74–75.

29. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності. К.: Освіта, 1995. 159 с.

30. Савчин М. Відповідальність: смисловий принцип мотиваційної регуляції поведінки особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 1. С. 10 – 18.

31. Савчин М. Психологія відповідальної поведінки. К.: Україна-Віта, 1996. 130 с.

32. Сіданіч І. Виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї та школі : дис. . канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2004. 214 с.

33. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології : навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. Харків, 2002. 128 с.

34. Татомир Л. Засоби ефективного впливу на розвиток відповідальності підлітків. Педагогіка і психологія професійної освіти. 1998. №3. С.206 – 211.

35. Трофімов Ю. Л. Психологія: Підручник. К.: Либідь, 2001. 560 с.

ДОДАТОК А

АНКЕТА «РІВЕНЬ КОНФЛІКТНОСТІ УЧНІВ»

Шановний учню!

Просимо тебе взяти участь в опитуванні, метою якого є вивчення особливостей спілкування та поведінки учнів у конфліктних ситуаціях. Анкета є анонімною. Уважно прочитай кожне твердження та познач варіант відповіді, який найбільше відповідає твоїй поведінці.

Варіанти відповідей:

- Так – 3 бали
 - Іноді – 2 бали
 - Ні – 1 бал
1. Я часто вступаю в суперечки з однокласниками.
 Так Іноді Ні
 2. Мене легко образити або роздратувати.
 Так Іноді Ні
 3. Якщо хтось не погоджується зі мною, я намагаюся довести свою правоту.
 Так Іноді Ні
 4. У конфліктній ситуації я можу стримувати свої емоції.
 Так Іноді Ні
 5. Я часто відчуваю роздратування під час спілкування з однолітками.
 Так Іноді Ні
 6. Мені важко визнавати власні помилки.
 Так Іноді Ні
 7. Я можу спокійно вислухати думку іншої людини.
 Так Іноді Ні
 8. Якщо мене критикують, я реаую агресивно.
 Так Іноді Ні
 9. Я намагаюся знайти компроміс у суперечці.
 Так Іноді Ні
 10. Після конфлікту я прагну відновити добрі стосунки.
 Так Іноді Ні
 11. Я часто провокую інших на суперечки.
 Так Іноді Ні
 12. Мені складно контролювати свої емоції під час конфлікту.
 Так Іноді Ні
 13. Я поважаю право інших людей на власну думку.
 Так Іноді Ні
 14. Під час конфлікту я можу образити співрозмовника.
 Так Іноді Ні
 15. Я намагаюся уникати конфліктів і мирно вирішувати суперечки.
 Так Іноді Ні

Обробка результатів

Для тверджень 1, 2, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 14:

- «Так» – 3 бали;
- «Іноді» – 2 бали;
- «Ні» – 1 бал.

Для тверджень 4, 7, 9, 10, 13, 15 оцінювання здійснюється навпаки:

- «Так» – 1 бал;
- «Іноді» – 2 бали;
- «Ні» – 3 бали.

Інтерпретація результатів

15–24 бали – низький рівень конфліктності. Учень володіє навичками конструктивного спілкування, здатний контролювати емоції та знаходити компромісні рішення.

25–34 бали – середній рівень конфліктності. Учень інколи потрапляє в конфліктні ситуації, однак загалом намагається їх конструктивно вирішувати.

35–45 балів – високий рівень конфліктності. Учень схильний до частих суперечок, емоційних реакцій та труднощів у взаємодії з оточенням. Потребує додаткової соціально-педагогічної підтримки та розвитку навичок безконфліктного спілкування.